

Egyetlen stadion árából

Kocsis Zoltán a magyarországi zenekarok helyzetéről

„Ne legyenek érinthetetlen együttesek, és olyanok sem, amelyek törvénytelenül működhetnek”

■ *Elterjedt a hír a magyar zeneéletben arról, hogy levelet írtál Balog Zoltánnak, az emberi erőforrások miniszterének – de nem a saját zenekarod, a Nemzeti Filharmonikusok érdekében, hanem azért, hogy arra kérj: segítse a Rádió zenei együtteseit, amelyek, mint már korábban is néhányszor, ismét veszélybe kerültek. Mi az, amit ennek a levélnek a tartalmából a nyilvánossággal is megosztanál?*

– Most már elég sok idő eltelt a Fesztiválzenekar megalapítása (1983 – a szerk.) óta ahhoz, hogy a zeneélet illetékesei szint valljanak: érvényesüljön-e a magyar zenekari kultúrában egy elitista szemléletmód, amely a többiekénél jelentősen nagyobb támogatásban részesíti a preferált együtteseket, másokat pedig – mindazokat, amelyek nem tartoznak az élcsapatba – a sorsukra hagy. Én azt gondolom, hogy ebben a kérdésben végre tiszta vizet kellene önteni a pohárba, és nyilatkoznia kellene mindenki-

nek, akit ez a problémakör érint. Lehet, hogy vannak magasabb szempontok, én azonban csak azt mondhatom, amit gondolok. Szerintem pillanatnyilag aranykorban élünk: remek zenekaraink vannak, amelyek konkurálnak egymással, működik a konjunktúra, mindenkinek megvan a saját közönsége a Nemzeti Filharmonikusoktól a Pannon Filharmonikusokon át a Duna Szimfonikus Zenekarig. A koncertekre pedig – még a Müpa nagy befogadóképességű Bartók Béla Nemzeti Hangversenytermében is – inkább a telt nézőtér a jellemző, mint a fél ház. Ebben a helyzetben úgy dönteni, hogy leírunk egy zenekart csupán azért, mert az eredeti funkciója, úgymond, okafogyottá vált volna (ami, hozzáteszem, a Rádiózenekar esetében nem is igaz), súlyos hiba. A Rádiózenekar esetében szokták azt említeni, hogy megszűnt az együttes monopóliumhelyzete a kortárs zenét illetően, s hogy ma már nem készít az együttes kor-

társ zenei felvételeket. Ez nem tartható álláspont, mivel a kortárs zene ügyét igenis fel kell vállalni, és egyáltalán: a Magyar Rádió van olyan súlyú kulturális intézmény, amelynek kell, hogy legyen saját zenekara.

■ *Konkrétan mire kérted Balog Zoltánt?*

– Arra kértem a minisztert, vizsgálja fölül a Rádió vezetőinek azt a szándékát, hogy megszüntetik a Rádiózenekart.

■ *Valóban megfogalmazódott ez a szándék?*

– Ez a szándék az utóbbi években többször is megfogalmazódott. Lehet arról sok mindent mondani pro és kontra, hogy a Rádiózenekar jelenleg milyen együttes, romlott-e a színvonala, és ha igen, mennyit romlott fénykora, a Lehel-korszak óta, hogyan csökkent a nimbusza a hetvenes évektől kezdve, amikor az együttes tagadhatatlanul a legjobb magyar zenekar volt. Nem is be-

szélve a Rádiókórusról, amelyet európai nagyságrendű énekkarnak tartott a világ. Sajnos a létszámcsökkentéssel ennek az együttesnek is nagyon sokat ártottak. Jelenleg ott tartunk, hogy gyakorlatilag a Nemzeti Énekkar az egyetlen igazi oratóriumkórus Magyarországon. Azt, ami a Rádiókórusral történt, kulturális bűnnek tartom. De a Rádiózenekar esetében is azt mondom: szükség van az együttesre. A levélben felülvizsgálatot kértem, és kaptam is egy pozitív választ a kérésemre, azzal az ígérettel, hogy ez a felülvizsgálat meg fog történni. Azt hiszem, ezzel sikerült segítenem Kovács Jánosnak és az együttesnek, annál is inkább, mivel ők személyesen is felkeresték a minisztert, támogatását kérve. A Rádiózenekar, ellentétben a Nemzeti Filharmonikusokkal, nem kiemelt nemzeti intézmény, sőt egy olyan szervezet fennhatósága alá tartozik, amelynek nem elsődleges célja a komolyzene terjesztése. Kellene, hogy az legyen, de nem az.

■ *Jó, hogy más együttesek is szóba kerülnek, hiszen fontos kérdés, hogy milyen szerepet játszik ebben az összefüggésben a többi zenekar.*

– Nekem az a véleményem, hogy a magyar kultúrának, szorosabban a hazai zeneéletnek jól tesz a sok zenekar. Vannak nézetek, amelyek szerint csökkenteni kellene a budapesti zenekarok számát. Jelenleg kilenc full time professzionális zenekar működik a fővárosban. Akadnak, akik azt hangoztatják, hogy szembeállítva a londoni öt-hattal, ez irreálisan sok. (Valójában a brit fővárosban a nevezetes „öt-hat” mellett még több mint tucatnyi állandó zenekar is működik.)

■ *Amíg van közönségük a magyar zenekaroknak...*

– ...és nemcsak közönségük van! Arról is szót kell ejteni, hogy Magyarországon rengeteg a tehetséges zenész. Nem akarok a Virtuózok című, nemrégiben lezajlott televíziós vetélkedőre hivatkozni, de minden szegyenkezés nélkül azt is megtehetném, mert ez az esemény mutatja: a laikus számára is kézzel fogható a tehetségek termése a Kárpát-medencében. Ez korábban is megvolt, és mára sem szűnt meg. A tehetségkutatás hatékonyságának emelkedésével ez a szám csak növekedni fog. Lehet, hogy valakinek nem tetszik a Virtuózok műfaja vagy formája, de azért az mégiscsak egy komolyzenei tehetségkutatás volt, és fel is bukkantak a jóvoltából olyan tehetségek, akiknek a pályáját féltő gonddal kell kísérenünk ezután. Nem mindenkiből lesz Heifetz – de

ez is a zenekarok szükségessége felé mutat. Akik a Zeneakadémián végeznek, azokból többnyire rendes, derék zenekari munkások lesznek. Arról is érdemes volna beszélünk, hogy mennyire sikerült mostanra visszaadni a zenekari játék becsületét – azt a becsületet, amely a hetvenes-nyolcvanas években romokban hevert. Mert a rendszerváltás idején sajnos senki sem figyelt arra, hogy ez a kérdés súlypontba kerüljön.

■ *Konkrétan mire gondolsz?*

– A zenekari zenész habitusának, érzelmi töltésének javítására. Arra, hogy a zenekari játék becsülete ismét a régi fényében ragyogjon, de legalábbis olyan szintre emelkedjen, amelyet Németországban, Angliában, Amerikában sikerült elérni. Nem arra gondolok, hogy egy basszusharsonás tökéletesen ismerje Rachmaninov 2. zongoraversenyét, amelynek második tételében csupán egyetlen hangot kell játszania. Nem erről van szó, és nem is arról, hogy minden zenekari muzsikussal tökéletesen tudja a partitúrát, hanem a zenekari játék becsületéről, arról, hogy motivált legyen az illető. A régi, politikai gazdaságtani terminus technicusokkal ezt úgy mondták: „legyen a dolgozó érdekelt a termelésben”. Ezt a magyar zenekari muzsikuskok legtöbbször még mindig nem lehet elmondani.

■ *Amikor Fischer Ivánnal létrehoztátok a Fesztiválzenekart, ti voltatok az elsők, akik ezért a változásért tenni próbáltatok.*

– Amikor annak idején Fischer Ivánnal megalapítottuk a Fesztiválzenekart, arra törekedtünk, hogy minden szempontból eurokonform legyen az együttes. Azt akartuk, hogy szűnjön meg a „kisapám, majd csak lesz valahogy” mentalitás. Ez alól sokszor egészen kiváló zenekari muzsikuskok sem tudták kivonni magukat – és néha még most sem tudják. Azt akartuk – és ezért még ma is küzdeni kell –, hogy legyen meg az a fegyelem, amely Angliában vagy Amerikában megvan. Egyfelől a karmester egyetlen perccel se lépje túl a próbaidőt, másfelől azonban hatékony is legyen a munka. Ennek egyik első számú előfeltétele a zenekari fegyelem. Ha például leintés után a zenészek tovább játszanak, vagy elkezdnek beszélgetni, vagy nem a teljes együttes figyel oda a próbára, az óriási idővesztést tud okozni. Én ezt egy időben mértem, és elmondhatom, hogy a próba hatékonysága legalább egyharmadával csökken, ha a leintés után nincs tökéletes csend, amelyben a karmester esetleg más összefüggéseket is megvilágíthat, és esetleg egy má-

sik zenekari csoportot aktiválhat néhány másodpercen belül, ellentétben azzal, ami általában történni szokott fegyelmetlenebb zenekarok esetében. Ezzel kapcsolatban rengeteg más problémáról is beszélhetünk. A zenekari fegyelem a haknivállalások kérdésekor is szóba kerülhet: meg kell például nézni, hogy az a hakni méltó-e a mi zenekarunk muzsikusaéhoz. Beszélhetünk az otthoni gyakorlásról, a számon kérhetőségről, a szankcionálhatóságról. Annak idején a Fesztiválzenekarnál (amely akkor még időszakos együttes volt) olyan normákat vezettünk be, amelyek nem voltak jellemzőek az akkori magyar zenekari életre. Ez persze kifejezetten elitista nézőpont. Én is elitista voltam, bár már a hetvenes években hangsúlyoztam, hogy szükség van – nem a középszere, hanem a derékhadra. A derékhad nem a középszert jelenti, hanem azokat a muzsikuskokat, akik sokkal tehetségesebbek, és sokkal inkább készenléti helyzetbe hozhatók, mint ahogyan az a valóságban látszik.

■ *Úgy fogalmaztál az imént, hogy elitista voltál. Ma már nem vagy az?*

– De, elitista vagyok abból a szempontból, hogy a gyengébb muzsikusból is ki akarom hozni a minőséget. De meg tudok békélni azzal, ha azt látom, hogy valakinek csak ennyit adott a Jóisten...

■ *Annak idején, a nyolcvanas években létrejött a Fesztiválzenekar, amely elkezdte „feléle hűzni” az egész magyar zenekari kultúrát. Aztán 1997-ben vezetéssel felzárkózott mellé a hajdani ÁHZ-ből létrehozott Nemzeti Filharmonikusok, és ettől kezdve már két ilyen együttes volt, amelyek ráadásul egymást is folyamatosan stimulálják, egy nemes verseny szellemében, és ez mindmáig tart. Úgy gondolom, ez hallatlanul jól tesz nemcsak ennek a két együttesnek, hanem az egész magyar zenekari kultúrának is, hiszen állandóan emeli az általános mércét. Ilyen értelemben az az „elitizmus”, amelyről beszélsz, rendkívül hasznos jelenség.*

– Így van. Talán én vagyok az a magyar karmester, aki a legtöbbet vezényel más zenekarokat: a Fesztiválzenekar kivételével vendégként gyakorlatilag az összes magyar zenekar koncertjein megfordulok. Bárhová megyek is, mindenütt azt tapasztalom, hogy az életben maradásért vívott küzdelmet mostanra fölváltotta a minőségért vívott küzdelem. Örömmel megyek a Pannon Filharmonikusokhoz, a Miskolciakhoz, a Duna Szimfonikus Zenekarhoz, amellyel

A MAGYARORSZÁGI ZENEKAROK HELYZETÉRŐL

például múltkoriban egy kifejezetten jó Brahms-Negyediket sikerült csinálnunk. Európai színvonalon muzsikáltak. A wiesbadeni zenekar volt az az európai együttes, amelyet legutóbb vezényeltem: azt kell mondanom, hogy ha össze kellene hasonlítanom a hazaiakkal, mindenképpen a magyarokra szavaznék. Munkaintenzitás, stílusismeret és hangszeres készség, felkészültség szempontjából is. Óriási fejlődött az utóbbi évtizedekben a magyar zenekari kultúra! Nem véletlenül mondtam az előbb, hogy aranykorban élünk. A mostani kulturális kormányzatnak valóban mindent meg kell tennie azért, hogy ez az állapot a lehető legtovább fennmaradjon, mert ez a biztosítéka annak, hogy a jövőbeli, még felfedezetlen zenei tehetségek nem fognak elveszni, illetve nem vándorolnak el külföldre. A Rádiózenekar ügye pedig mindezekkel a lehető legszorosabban összefügg. Az elitizmus kérdésével, a tolerancia kérdésével, a tehetségek megtartásának kérdésével.

■ *Ráadásul tegyük hozzá: a Rádiózenekar Fischer Ádám keze alatt minden egyes Wagner-napok eseménysorozatán igazi elitzenekarként jelenik meg előttünk...*

– ...mert rengeteget gyakorolnak a Wagner-előadásokra! És különleges kedvvel készülnek ezekre a fellépésekre. Már csak a zene miatt is. De hát, hogy mondjak vala-

mi hasonlót: ott van a mi Strauss-sorozatunk: egy Schweigsame Frau bemutatni sem volt csekélység, de már az első próbán azt éreztem: igen, ezek a szólások meg vannak tanulva...

■ *Mi az állami szféra szerepe ebben az összefüggésben?*

– A komolyzene soha, sehol nem lehet nyereséges. Támogatásra van szüksége. A Bartók Új Sorozat időről időre megkapja azt a pénzt, amely lehetővé teszi a kiadványok megjelenését – de ehhez is pénz kell, és a Liszt-verseny megrendezéséhez is pénz kell, és egy-egy évforduló megrendezése is pénzbe kerül. Úgy gondolom, hogy a kulturális kormányzatot nem lehet szűkmarkúnak nevezni – de Fortuna bőségszarujának sem.

■ *Kell változás a finanszírozás területén?*

– Mindenképpen.

■ *Milyen nagyságrendre gondolsz?*

– Milliárdos nagyságrendre, természetesen. Azt hiszem, újból meg kellene vizsgálni a zenekarok helyzetét, fontos volna, hogy ne legyenek érinthetetlen együttesek, és olyanok sem, amelyek törvénytelenül működhetnek. Lehet, hogy azon is érdemes elgondolkozni, hogy nem kellene-e megvalósítani azt, ami Németországban is működik: ott vannak A-kategóriás és B-kategó-

riás zenekarok. Ennek persze finanszírozási következményei is volnának, és ehhez bizonyára a Szimfonikus Zenekarok Szövetsége is hozzászólna. A törvények megvannak, de sokan átbújnak a kiskapukon, a szabályokat pedig némelyek megszegik. És még csak nem is ítéltetnek el senkit azért, ha úgy próbál életben maradni, ahogy tud. A legfontosabb, amit csak ismételtetni tudok: nem szabad zenekarokat megszüntetni, nem szabad jól működő kulturális műhelyeket ellehetetleníteni.

■ *Egyetértés-e azzal a sokszor hallott véleménnyel, amely szerint a magyar zenekarok sorsát, ahhoz képest, hogy más területeken milyen költségvetési tételek léteznek, aprópénzből lehetne rendezni?*

– Azt gondolom, hogy azokhoz az összegekhez képest, amelyekre az autópálya-építkezéseknek, a kórházaknak, az iskoláknak van szükségük, a zenekarokra költött összegeket elenyészőnek nevezhetjük. Úgy vélem, a magyar zenekarok sorsát egyetlen stadion árából több évre rendezni lehetne. Azt kell finanszírozni, amiben jók vagyunk. A zene ilyen. Érdemes támogatni, sokkal inkább, mint olyan sportokat, amelyek csak eszik a pénzt. E hasonlatnál maradván: tartsuk szem előtt, hogy magyar zenekar még nem vett meccset. Sem itthon, sem külföldön.

(Csengerly Kristóf)

A Magyar Szimfonikus Zenekarok Szövetsége tagjainak* összesített adatai a 2014. évre vonatkozóan

Létszámra vonatkozó adatok	
Alláshelyek száma	1 028
Teljes munkaidőben művészi munkakörben, munkaviszonyban vagy közalkalmazotti jogviszonyban foglalkoztatottak száma	963
Részmunkaidőben művészi munkakörben, munkaviszonyban vagy közalkalmazotti jogviszonyban foglalkoztatottak száma	130
Az éves kötelező szolgáltatás szám legalább 50%-ában megbízási vagy vállalkozási szerződés alapján foglalkoztatott művészek száma	17
Az éves kötelező szolgáltatás szám legalább 25%-ában megbízási vagy vállalkozási szerződés alapján foglalkoztatott művészek száma	1
Az alkalmilag, egyéb jogviszonyban foglalkoztatott művészek száma	637
Művészi munkakörben foglalkoztatott összes művész száma	1 748
Szakirányú felsőfokú végzettséggel rendelkező, művészeti munkakörben, munkaviszonyban, vagy közalkalmazotti jogviszonyban foglalkoztatott művészek száma:	992
Állandó nem művészi munkakörben, munkaviszonyban vagy közalkalmazotti jogviszonyban foglalkoztatottak száma	110
Részmunkaidőben nem művészi munkakörben, munkaviszonyban vagy közalkalmazotti jogviszonyban foglalkoztatottak száma	19
A belföldi hangversenyek száma	
ahol az összes művészi munkakörben foglalkoztatottak legalább 50%-a részt vett	888
ahol az összes művészi munkakörben foglalkoztatottak kevesebb, mint 50%-a vett részt	406
Összes belföldi hangverseny száma:	1 294
Az összes belföldi hangversenyen belül	
Saját rendezésű egyedi és bérletes hangversenyek száma	721

* Az összesítés nem tartalmazza a Budapesti Filharmóniai Társaság Zenekara, az Óbudai Danubia Zenekar és a Regionális Szimfonikus Zenekarok Szövetsége tagszervezeteinek adatait.

Megismételt hangversenyek száma (Azon hangversenyek összessége, amelyek ismétlésként, azonos programmal hangzottak el.)	332
Ifjúsági hangversenyek száma	546
Székhelyen kívüli hangversenyek száma	335
Operai előadásokon történő közreműködések száma, ahol az összes művészi munkakörben foglalkoztatottak legalább 50%-a részt vett	64
Színházi előadásokon történő közreműködések száma, ahol az összes művészi munkakörben foglalkoztatottak legalább 50%-a részt vett	94
Színházi előadásokon történő közreműködések száma, ahol az összes művészi munkakörben foglalkoztatottak 50%-ánál kevesebben vettek részt	177
A külföldi hangversenyek száma	
ahol az összes művészi munkakörben foglalkoztatottak legalább 50%-a részt vett	36
ahol az összes művészi munkakörben foglalkoztatottak kevesebb, mint 50%-a vett részt	16
Az összes külföldi hangverseny száma:	52
Összes hangverseny száma (belföldi és külföldi fellépések együttesen):	1 346
Fizetőnézők száma a saját rendezésű hangversenyeken belföldön	315 646
A fizetőnézők becsült száma a nem saját rendezésű hangversenyeken belföldön	133 279
Fizetőnézők becsült száma külföldön	37 876
Saját rendezésű hangversenyeken a kedvezményesen eladott jegyek aránya %-ban kifejezve az összes eladott jegyek számához viszonyítva	280
A kereskedelmi célra, stúdió körülmények között készült hang és képfelvételek száma	7
Hangversenyen előadásra kerülő magyar művek száma	717
Hangversenyen előadásra kerülő kortárs magyar művek száma	327
Meghívott magyar vendégművészek fellépéseinek száma: szólisták, karmesterek	2 958
együttesek	280
Meghívott külföldi vendégművészek fellépéseinek száma szólisták, karmesterek	206
együttesek	7
Saját árbevétel	1 220 354 468
<i>Ebből: jegyértékesítés</i>	<i>614 263 339</i>
<i>előadóművészeti tevékenység</i>	<i>255 070 632</i>
<i>kereskedelmi tevékenység</i>	<i>5 227 692</i>
Központi költségvetési támogatás	1 637 632 307
Fenntartói támogatás	4 276 580 808
Jegybevétel 80%-ig a társasági adókedvezmény alapján kapott támogatás (TAO)	706 878 010
Egyéb támogatás	386 854 573
Egyéb árbevétel	137 752 530
Összes bevétel	8 366 052 696
Nonprofit gazdasági társaságoknál	
Működési költségek	56 823 154
Igénybe vett szolgáltatások	1 267 722 081
Egyéb szolgáltatások	54 201 815
Bérek	3 304 597 931
Személyi jellegű költségek	381 192 719
Járulékok	871 275 453
Értékcsökkenés	85 291 757
Közvetített szolgáltatások	135 348 068
Költségek mindösszesen	6 156 452 978
Intézményeknél	
Személyi juttatások	1 037 744 124
Munkaadókat terhelő járulékok	265 033 931
Dologi kiadások és egyéb folyó kiadások	720 362 561
Felhalmozási kiadások és pénzügyi befektetések	74 580 825
Összes kiadás	2 097 721 441